

Пріоритет еліт — служіння правдою розвиткові людини, нації й людства

Степан Вовканич
доктор економ. наук, професор,
провідний науковий
співробітник
Інституту регіональних
досліджень НАН України,
м. Львів

Національна ідея, яка мала б нарешті стати фундаментом побудови Нової України, — під загрозою. Це *актуалізує*, у першу чергу, перед науковою елітою України проблему духовно-інтелектуального забезпечення державотворення, привернення уваги до суспільної якості інформації, моралі її продуцентів, особливо захисту правди в мас-медійному світовому і національному просторах. Йдеться про загострення потреби невідкладно допомогти урядові фундаментальними науковими концептами у сфері як внутрішньої, так і зовнішньої політики, аби зупинити кровопролиття, нищення генофонду української нації, занепад її освіти, науки, мови, книгодрукування, кінематографу, відтік інтелекту тощо. Це, певною мірою, вимагає негайного зміцнення ролі національних еліт в ідеологічному забезпеченні *державотворчих* процесів. Настав час, аби Україна своїй національній ідеї надала статус *стратегіми* (плану дій) розвитку соціуму в системі світового співтовариства, його колективної безпеки. Водночас, щоб духовно-інтелектуальна еліта підняла планку правди про міжнародний вимір сучасної боротьби українців як “за нашу і вашу свободу”, на якій вона стане недосяжною для “чорних дір” російської індустрії пропаганди.

70-та Генеральна асамблея ООН надала Україні на дворічний термін, починаючи від 2016 року, — статус непостійного члена Ради Безпеки. Очевидно, це було вчинено невинно і, мабуть, справедливо.

Чи зможе Україна домогтися, аби в міжнародних взаєминах замість сили дезінформації, зброї та агресії держави-терориста домінувала сила правди, права на суверенітет, збереження національної ідентичності, вільного вибору вектора інтеграції у вільне світове співтовариство усім народам?

Чи зможуть без правдивого науково-інформаційного супроводу працювати дипломати, мас-медіа України, аби донести світові необхідність якісного удосконалення роботи такого вкрай важливого для гарантування світового порядку органу як Рада Безпеки?

Чи має Україна напрацьовану стратегію, щоб запропонувати конкретні тактичні заходи для збереження миру в світі? Зокрема донести світові смисли сучасних складових української національної ідеї (УНІ)

“Україна: соборна, українська, гідна людини, нації і цивілізованого людства” в умовах небезпек її державотворенню, нових викликів і реваншу, шовіністичних анексії та гібридних війн. Без уваги науковців України до ідеологічного забезпечення державотворчих процесів як суспільного договору, без залучення молоді до адаптації споконвічних складових УНІ як *стратегем* розбудови незалежної європейської держави, без опрацювання *максим* суспільних трансформацій та економічних змін на краще як морально-духовних принципів та імперативів Майданів — вкрай важко створювати проекти їх виконання як на *внутрішньому фронті* національної безпеки, викорінення корупції, лицемірства тощо, так і на *міжнародному рівні* організації відсічі імперсько-терористичній експансії агресора, допомоги народному опору країни-жертви та її національно-визвольній боротьбі.

Герої Небесної Сотні, АТО дають право нам, українцям, громадянській спільноті, нагадати світові: він, шкода, забув, що Європу не покинув дух аншлюсу і реваншизму, і не всі країни вважають мир, свободу, право на захист своєї самобутності — *цінністю*. Однак, за європейські загальнолюдські цінності вмирають українці! Слово “анексія” не зникло з імперського сленгу, а “зелені чоловічки” нагадали, що євровізи не потрібні російським танкам; що передчасно забуто “Антибільшовицький блок поневолених народів”, який виник після Другої світової війни і до функціонування якого великих зусиль доклали українці, для яких вона не закінчилася в 1945 році. Чи не тому українці такі чутливі нині до загроз Третьої? Активні пошуки науковців стимулювали би: створення Мирної конференції щодо розгляду агресивних дій Росії як постійного члена Раді безпеки ООН, повернення до Женевського варіанта обговорення її війни проти України; залучення Китаю як підписанта Будапештських гарантій України та інших країн; підтримання ініціатив щодо формування Балто-Чорноморського альянсу держав, підвищення синергії їхніх дипломатичних та інформаційних служб у широкій соціалізації правди.

Усвідомлення цього посприяло б Україні за час її каденції в Раді Безпеки домогтися введення на Донбас миротворців ООН. Якщо мирному розв’язанню проблеми гібридної війни, Мінським угодам, яких Росія ледве дотримується, немає альтернатив, то активніше виявляймо зовнішні мирні ініціативи науковців без закладання мін розриву України в тіло її Конституції.

В умовах великого дефіциту довіри до урядових структур уваги заслуговує *волонтерський рух* допомоги армії. У цьому форматі цікавим є запозичення такої громадської форми роботи науковцями та скерування її вектора на урядові кабінети.

Якщо волонтери дали собі раду з корупцією і злодійством військовиків, то чому згуртованим науковцям не справитися з девіально-злочинною поведінкою судів, олігархів, фінансистів, торговців, митників? А може, слід почати з якості освіти, підготовки і захисту наукових дисертацій, із позбавлення

пострадянського рекрутування т. зв. еліт — наукових, політичних? Навчитися цінити особистостей в науці, адже від їхнього стану і захисту залежить настання *ноосферного* розвитку як якісно нового соціально-природного загальнолюдського цивілізованого утворення, в засадах якого в XXI ст. домінуватиме розум, а не сила зброї і неправди.

Ясна річ, щоб добитися успіхів у *зовнішній* політиці, треба: а) впоратися з *домашніми* євроінтеграційними завданнями, які ніхто за нас не робитиме; б) не ототожнювати себе тільки традиційно з добром, а президента і чинний уряд — зі злом.

Вдумаємося в речі, що навколо та всередині України, в мотиваційні, ціннісні чинники, і зрозуміємо, що важко модерно озброїти армію і розбудувувати нову Україну з високим міжнародним авторитетом.

Зазначмо, що вчені України в усі часи розуміли *силу слова* передусім в пізнанні правди та донесенні істини до суспільного загалу, підвищенні рівня його комунікації, світогляду тощо. Вони розуміли Слово як первень правди, як першооснову всього сущого, створеного і твореного на різних його етапах, у різних формах та іпостасях, усвідомлюючи, що будь-який суспільний розвиток в широкому сенсі починається з ідеї, інформації, знань, нарешті зі Слова як Логосу, як духовно-інтелектуального субстрату.

У вузькому ж аспекті *слово як знання* (інформація) — початок і постійний чинник розвитку, його ідея і прообраз. Сьогодні інформація твориться з інформації та за допомогою засобів її передавання та обміну, процесів дифузії та конвергенції. Зумовлюючи соціальний прогрес, вона сама народжується в ньому і з нього проростає, самоорганізовуючись і ущільнюючись до надзвичайно високого рівня інформативності й творчої сили розуму (ноосфери). У такому контексті людський поступ — це процес духовно-цивілізаційного, когнітивно-інформаційного розвитку людини, нації і людства, їхніх знань. Це зростання добробуту за допомогою інтелектуалізації, гуманізації та синергії діяльності, трансформації наявних ресурсів, активів у потенціал реальних здобутків, наукового пізнання навколишнього світу в його культурно-мовному, етнічному та іншому розмаїтті, у відповідному часі та просторі.

Нашою бідою в усі часи було і є те, що ми людський потенціал, у т. ч. і науково-інформаційний, повною мірою не перетворюємо в людський капітал, тобто не достатньо активно доводимо його до стадії, на якій він приносить прибуток як на внутрішньому вітчизняному, так і на світовому ринках.

Ще більше ми недопрацюємо в ідеологічно-інформаційній системі духовно-інтелектуального забезпечення державо-націотворчих процесів, створенні соціогуманістичного концепту національної безпеки України та її міждержавного співробітництва, зокрема у сфері організації євроатлантичних оборонних союзів, інституцій тощо, ідеологій їхніх захисних доктрин, загальнолюдських і національних цінностей тощо.

Чи не час надолужувати згаяне?!

Чи маємо змогу допомогти безсилим потужністю соціогуманізму?

Захисту України допоможе запропонована нею і підтримана людством соціогуманістична парадигма нових міжнародних взаємовідносин. Вона має ґрунтуватися не на силі шовіністичній сильних світу цього, а на силі захисту індивідуальних прав людини і колективних прав кожної нації, на гармонізації та гуманізації людиноцентричних і націоцентричних цивілізованих цінностей, на здобутках сили розуму в пошуках шляхів суспільного розвитку, соціальної справедливості та правди пізнання.

У 1946 році тодішній прем'єр Великої Британії **В. Черчилль** у своїй відомій фултонській промові вперше звернув увагу повоєнного світу на агресивність СРСР, який відтак Президент США **Р. Рейган** назве “імперією зла”. Визнаний лідер переможців Другої світової пророче попереджував, що “русские друзья” нічого так не поважають, як силу, і ні до чого не мають щонайменшої поваги, аніж до військової слабкості. Це було чи не першим серйозним сигналом людству щойно після створення ООН, яку великий британець називав Храмом Миру, і котра, власне, мала б стояти на сторожі миру в світі, оберігати від нових глобальних кровопролиттів та, насамперед, захищати і захистити тих, хто самотужки не спроможні відстояти свою державну суб'єктність, протистояти злочинному нападу агресора, що знову цинічно наважиться порушити світовий порядок.

Потрібна нова парадигма буття людини і нації

Очевидно, що за таких обставин трендом сьогодення мала б стати запропонована соціогуманістична парадигма, яка оптимально поєднувала б морально-націо-державоцентричні цінності кожної країни та європейські (світові) людиноцентричні вартості, котрі засновувалися б на засадах паритетного захисту індивідуального права людини та колективного права націй, ефективного міжнародного механізму військового їх захисту та відповідних засобів покарання загарбників, агресорів і порушників світового порядку. Окрім цього, в післяімперському світі концепція бінарного захисту, передовсім, мала б націлювати на культурологічний, духовно-інтелектуальний і морально-правовий аспекти цінностей у сенсі забезпечення справедливості й правди. Адже в постколоніальному просторі, де домінують ностальгія агресивних імперій за втраченим, погрози мирним порогам сусідів (і не тільки), — саме час ідей, які мудро виклав **Махатма Ганді** своїй нації в засадничо-основоположних соціогуманістичних настановах: *я повинен залишити всі вікна і двері відчиненими, я за те, аби звідусіль усі культури світу припливали до мого порога, але нічого не може бути таким, що збиватиме мене з ніг, і повинь zalиватиме мій дім.*

Фундаментальний моральний імператив соціогуманізму знаходимо і у більш новітній історії, де широко відомий інший великий подвижник захисту ослаблених сильними світу сього — **Папа Римський Іван Павло II**. Саме він соціогуманістичний імператив як ідею “сім’ї” у міжнародних стосунках (*за якою до найслабших ставляться з найбільшою любов’ю, їх вчать говорити, а голоси сильних світу не мають морального права залишити безголосими постколоніальні народи*) переніс у третє тисячоліття, в національну і соціальну площину цілих народів та народностей, які прагнуть стати чи вже стали на шлях повернення до своїх духовних витоків. Це було 5 жовтня 1995 року під час його виступу з приводу святкування 50-річчя ООН. Саме в цьому контексті Україна разом із Польщею (як Батьківщиною **Пану**) могли б, на наш погляд, виявити цивілізаційну європейську єдність, популяризуючи ООНівську концепцію **Пану** як пріоритетну для лікування колапсу міжнародної системи безпеки.

Йдеться передовсім про розбудову соціогуманістичних східно-європейських ініціатив у системі міжнародних взаємин, про силу міжнародного права в третьому тисячолітті, а не лише засудження анексії земель інших народів, знуцання над їхніми мовами, традиціями, світоглядами, “оболванювання” громадськості купленими журналістами, проведення псевдовиборів у “народно-регіональних” республіках тощо. Україна, Польща, Прибалтійські країни, їхні служби і народи добре знають, що не всі злочинці та їхні людиноненависницькі ідеології опинилися на підсудній лаві в Нюрнберзі, як і в Ялті переможці Другої світової війни не опрацювали ефективний механізм недопущення Третьої. Після Ялти і Нюрнберга не настав ноосферний період у міжнародних відносинах, не минувся диктат сили, а *сила розуму і правильного, за Шевченком, закону* не домінує в повоєнному світі. Що більше, нині не лише під загрозою Ялта, — в небезпеці вся Європа, а відтак і світ, бо російські можновладці сакралізують анексію Криму, перетворюючи його на військову базу ядерної зброї. Водночас, лідери деяких держав ЄС не тільки спокійно сприймають це кровопролиття, а складається враження, буцімто начисто забуто злочини радянських військ 1950-их років у Берліні і у Будапешті, в 1968 в Празі, пропагандистську неправду періоду холодної війни. Невже сучасні політичні лідери настільки мімікрували в бік матеріальних ресурсів Росії, що власного духовно-інтелектуального потенціалу вистачає тільки на “перенесення” Берлінського муру на територію України? Ідеї **де Голя, Аденауера** — батьків об’єднаної Європи аж до Уралу, **Черчилля** щодо створення ООН як Храму Миру — зійшли на торгівлі квоти з ЄС, дозволи безвізових поїздок та ін.

Проте, чи винні лише політичні лідери окремих держав? Адже проблема не тільки в особистостях і економічних, у тому числі, газових, договорах із Росією; вона ідеологічно комплексна: просторово-інформаційна, духовно-моральна, політично-економічна і соціально-психологічна. Проблема в потребі нової філософії широкоформатного захисту не лише

людини і націй, а і правди в світі. Хіба відоме спростування заяви *Сталіна* стосовно фултонської промови *Черчилля*, в якій вождь, будучи напередодні Другої світової війни союзником *Гітлера*, назвав великого британця розпалювачем нової бойні? Чи, скажімо, брехливі коментарі радянськими мас-медіа щодо буцімто наказу *Черчилля* збирати гітлерівську трофейну зброю для боротьби з новим світовим миротворцем, яким, очевидно, є СРСР. І ці прокомуністичні міфи мені та дітям мого покоління, тобто “дітям війни” від *Сталіна* і *Гітлера*, змалку систематично втокмачували в голови вчителі на виховних шкільних годинах, прививаючи неправдою ненависть до США, Англії, психологію страху та оббріхування всього “ненашенського”, не радянського світу.

Я давно, без пафосу, і не лише себе запитую: чи потрібна нова парадигма буття людини і нації, захисту правди, дерадіянізація українського і світового інформаційного простору? Таки потрібна, бо нині без цього світ навіть із запізненням не дізнається правди про цінності Револуції Гідності, про боротьбу героїв України за її волю, гідне європейське майбуття. А буде слухати “Russia today” і, головне, вірити сучасним “дезам” Росії про київську хунту чи солдатів НАТО, які воюють на сході України і загрожують великоросам геноцидом. Геббельсівська пропаганда не канула в Лету. Без цього в Донецьку, Криму ще багато буде вбито патріотів лише за те, що вони говорять українською чи кримськотатарською мовою, закрито відповідні радіотелестанції, розбито пам’ятники *Стусові*, *Шевельову* і знову поставлено *Сталіну*, а світ так і не зрозуміє сутність “руського мира”, імперську спадковість царської Росії, СРСР і Російської Федерації! Без цього людству важко захистити суверенітет молодих демократій, інгібованих культур, їхніх національних середовищ як заporук духовного відродження націй, зберегти їхню ідентичність і розвиток розмаїття світу. Соціогуманістична парадигма скерована проти зодноріднення світу, його мета — зміцнення єдності світу через сталий розвиток його розмаїття.

Мова, культура, традиції, інформація є суспільною цінністю, надбанням і основною ознакою нації, її спілкування та збереження ідентичності; рівно ж — феномен загальноцивілізаційний, що служить розвиткові розмаїття культур інших народів і народностей. Ця рефлексія віддавна притаманна сузір’ю великих соціогуманістів минулого і сьогодення, серед яких *Вацлав Гавел*, який, продовжуючи традицію *Масарика*, закликав поважати “силу безсилых”. Саме *Томаш Масарик* говорив: я — чех, тому мушу мати чеську культурну програму, національну ідею. Право націй захищати свої ідеї чітко висловив наш Пророк *Шевченко* в зверненні до уярмлених Росією народів Кавказу: “Борітеся — поборете!”

Коли узагальнити ці погляди, то, препаруючи їх до українських реалій, можна зазначити, як це зробив Понтифік під час пастирського візиту до Києва (минуло 15 років), згадавши *Володимира Мономаха*: *Не дайте сильним світу цього запропастити людину.*

Чому наше керівництво не має національні програми, не проводить соціогуманістичну політику чи відповідні реформи, які б якісно змінили систему цінностей, щоб не запропастити ні людину, ні Україну?

Наше завдання значно ширше: не втратити національну totoжність у системі розвитку світового різноманіття, зберегтися як самодостатня нація.

Не тільки десовєтизація антиукраїнської семіотики

Ми є свідками кровопролиття на сході України не лише за базові людиноцентричні європейські цінності — людську гідність, свободу, демократію, верховенство закону, толерантність тощо. Українство не захищене і від зовнішньої агресії сусіда, і від внутрішнього рудименту т. зв. радянської людини, сформованої сусідом. Тому змушене боротися за двовалентний захист людини і нації, їхню соборну єдність і державну суб’єктність, суверенітет й ідентичність, за історичну та сьогоднішню правду, за не тільки український культурно-інформаційний, а й територіальний простір, ресурси, активи, зрештою, за своє буття як вільного народу, за тяглість його розвитку.

За таких умов модернізується не лише економіка, а трансформуються цінності, нових смислів набувають знання, культура, свідомість, їхні рольові функції в генеруванні нових ідей, у неперервності поступу. Без дерадіянізації радянської і без створення соборної, за *Франком*, цілої української свідомої людини, без розуміння суті нової соціогуманістичної концепції міжнародних взаємин годі світоглядно впровадити українську національну ідею, якщо навіть за неї загинуть мільйони. Чи світ допоможе реінтегрувати суверенну Україну: соборну, українську, гідну людини, нації та цивілізованого людства державу в широкому ідеологічно-стратегічному вимірі як комплексних складових сучасної української національної ідеї? Це засадниче питання нашого майбуття!

Інтелігенція Росії та України разом з бізнесом, святі отці церков — канонічних і неканонічних — вкупі з громадськістю хоча зараз мали б об’єднатися та взяти частини відповідальності на себе, особливо щодо брехливих зловживань надуманого мовного “притеснення” російського штангіста важкої категорії, що прибув у супроводі такого ж озброєння, нашим малюком, що вчиться ходити і говорити. Нам остаточно треба викинути з Конституції України табу на єдину державну ідеологію, зрозуміти важливість духовно-інформаційної складової сучасної зброї, конечну нагальність нової соціогуманістичної парадигми буття української нації. Лише Україна — для себе і світу — може донести ці нові смисли. І тільки вони допоможуть очистити від нашарувань т. зв. радянського соцреалізму, радянської людини заяложене слово “гуманний” (гуманітарний), і, врешті, допомогти усвідомити парадигмальний масштаб поняття “соціогуманістичний” як власний новотвір, що має не лише український, а й загальнолюдський вимір.

Не все людське — людяне. Якщо поняття “соціальне” означає людське, суспільне, а “гуманне” — людяне, то їхній синтез, власне, складе “соціогуманістичне” як нову якість емерджентності (окрім структури і функцій) суспільних систем. Пора в людському будити людяність, мораль, духовність як прояв інтелектуалізації, елітаризації та добротності.

Лише якісні зміни людини, трансформація інституцій спільноти можуть пришвидшити прориви на світові цивілізаційні простори.

Водночас, такі прориви інтенсифікують внутрішні трансформації, якщо несуть світові низку розумних принципів загальнолюдського масштабу. Тобто враховують, по-перше, основоположне **Франкове** застереження: все, що розглядається “*поза рамами нації*”, — фарисейство, далеке від соціогуманізму.

По-друге, вимагають від конвергенції людяності бути наскрізною, тобто такою, що комплексно охоплює усі рівні соціальних систем “**сім’я — громада — нація — людство**”, не девальвує основу цього ланцюжка — людину та її людяність. Людяність не має ні центру, ні регіонів, її формують моральні чесноти людини, що перетинають серце і душу. Геніальне, духовно-інтелектуальне через дифузю інформації регіональним також не буває. Найстрашніше — децентралізація соборності.

Регіоналізація в Україні — це давно підкинута ззовні зміна прихованої федералізації, яка уможлиблює спекулювання на чиннику децентралізації, розхитуючи цілісність, унітарність та соборність країни. Україна територіально не є гетерогенною, а регіональні відмінності зумовлені нищенням її державності.

Якщо справді в центрі захисту є людина, то **пріоритетом для децентралізації стають** не регіони, а **територіальні громади і людина** в площині україноцентричних і загальнолюдських цінностей. Пора зрозуміти, що без посилення ролі та об’єднання громад, консолідації нації, без піднесення патріотичності, надання реформам соціогуманістичних засад не досягнути ефекту від місцевого самоврядування, так потрібного для творення національної держави, громадянської (політичної) нації, збереження питомої мови, місцевих говірок, специфік, традицій тощо.

Аксіологія української державності

Зрозуміймо, нарешті, головні істини: уряд в Україні, його політика повинні бути не проукраїнськими, а українськими, тобто такими, що розбудовують відповідну національну державу.

Це вимагає від уряду як стратегічного менеджера державотворення відповідних націодержавоцентричних цінностей та ідеологічних стратегем як програм дій.

Це, відповідно, актуалізує заснування соборного інформаційного кластера українськості для комплексного забезпечення національної семантики ідеологічного супроводу державотворчих процесів, аксіології вибору вектора вільної інтеграції України у

вільне світове товариство та впровадження української семіотики на власній землі та в просторі.

Такий кластер — це гармонійна суспільна система з певними складовими національної ідеї, набором їх якісних ознак ознак СУГ (соборність, українськість, гідність) як своєрідних СУГестій впливу на гармонізацію людино-ніцоцентричних цінностей з незалежністю, суб’єктивністю України та триединістю контексту розгляду людини, нації і людства.

Тоді і лише тоді уряд відповідатиме за ковітальне національного і духовного відродження, де людина і нація інформаційно-психологічно створюють гармонію єдності малої і великої Батьківщин, де глобальне розмаїття світу зберігається завдяки належному захисту національно-локального, осібно, ексклюзивного, де вільно панують сила правди, закон і справедливість.

У такому контексті нещодавно створені Міністерства інформації, ухвала Верховною Радою законів щодо заборони антиукраїнської семіотики, надання ЗМІ української семантики і національного контенту, це лише початки формування всеукраїнського інформаційного кластера, який має працювати на комплекс соборності, українськості та гідної державної незалежності України.

Шкода, але в цьому відповідь: чи можлива нині незалежність країн, окрім Китаю, на межі з Росією? Чи можлива між ними маленька держава, на кшталт Андорри? Адаже сучасна система безпеки ООН лише в комплексі, враховуючи сили соціогуманізму, його відповідного військово-політичного і правового забезпечення, може гарантувати повноцінний, а не паліативний захист людині та націй, незалежно від їхньої чисельності, місця знаходження тощо.

Звідси — основна місія соціогуманізму: не залишити ослаблені народи відсталими на задвірках соціального прогресу, затиснутими в економічні, інформаційні лещата сильних світу цього, а зберегти середовищеспроможність усім для сталого духовного відродження та розвитку у світовому розмаїтті.

Це ризик, бо в будь-який момент може порушитися нестійка рівновага сил і призвести до світової катастрофи.

Ще раз вдамся до фултонської промови, в якій **Черчилль** 70 років тому, маючи велику надію на створення ООН як Храму Миру, пророческо попереджував: “*Ми не можемо дозволити собі — наскільки це в наших силах, діяти з позицій малої переваги, яка вводить у спокусу зайнятися випробуванням сил*”.

Віриться, що істинні Знання, правдива Інформація, одухотворений Розум та Інтелект у великій Любобі об’єднують і гармонізують все на славу Богові та розвиток України й Людства!

І в час двадцятип’ятиріччя нашої Незалежності хай ще раз пролунає:

Думаймо глобально, діймо активно, творчо і результативно в ім’я добра і правди — осібно, громадою і нацією назагал. ■